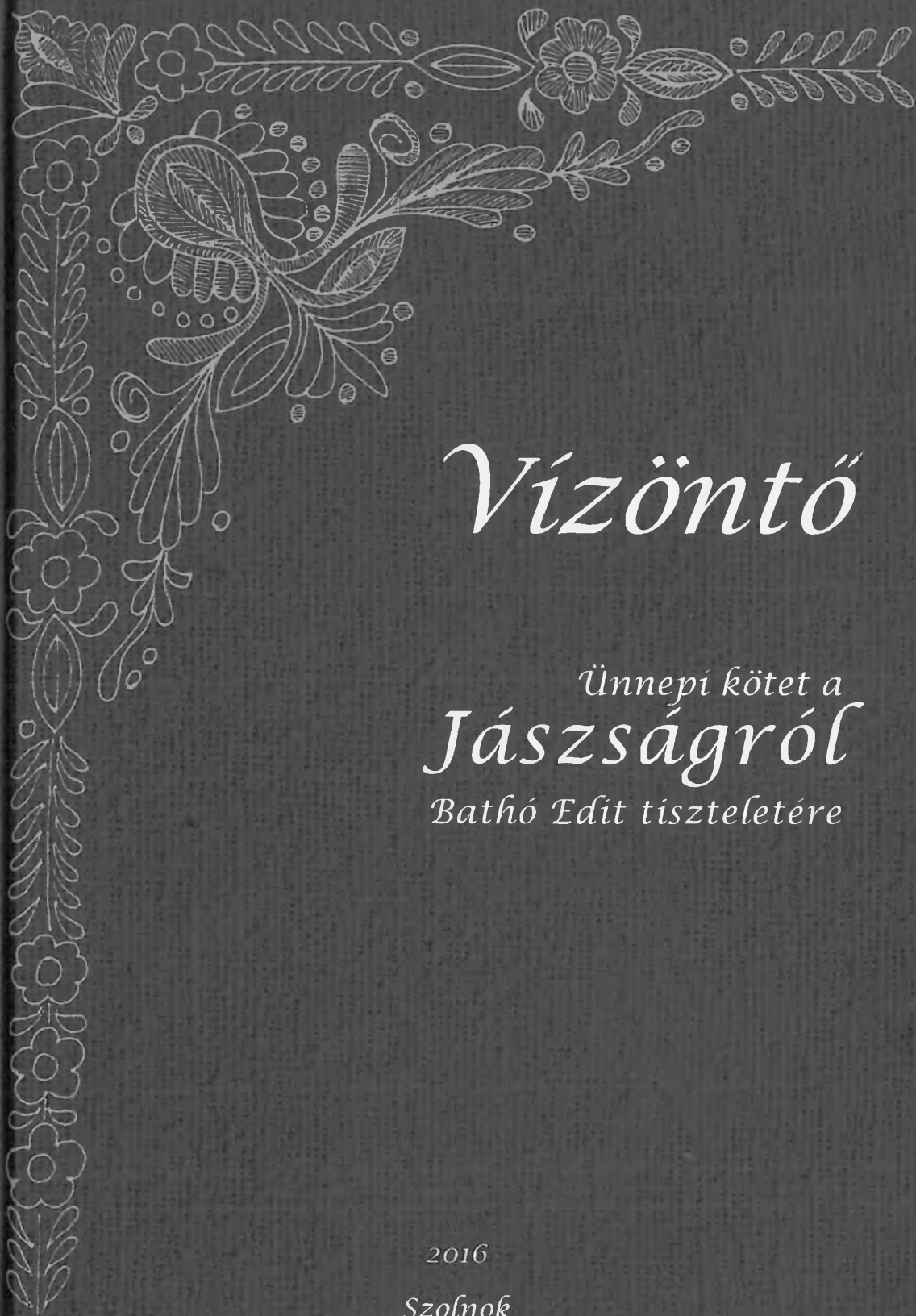

Vízöntő

Ünnepi kötet a
Jászságról
Bathó Edit tiszteletére

2016

Szolnok

VÍZÖNTŐ

Ünnepi kötet a Jászságról Bathó Edit tiszteletére

Szolnok
2016

Szerkesztő
Bánkiné Molnár Erzsébet

Szerkesztő munkatársa:
Bolla János, Bugyi Gábor, Selmeczi László

Anyanyelvi lektor: Botkáné Sárközi Ildikó

Borítóterv: Bánkiné Molnár Erzsébet és Molnár István grafikus

Borítón elhelyezett jász hímzés mintát tervezte Szabó Pál Antalné

Kiadja a Damjanich János Múzeum (Szolnok, Kossuth tér 4. Tel.: 56/421-602)

Felelős kiadó: Horváth László múzeumigazgató

A tanulmánykötet megjelenését támogatta:

Jászágó Község Önkormányzata, Jászsós-szentgyörgy Község Önkormányzata,
Jászapáti Város Önkormányzata, Jászárokszállás Város Önkormányzata,
Jászberény Város Önkormányzata, Jászboldogháza Község Önkormányzata,
Jászdózsa Község Önkormányzata, Jászfényszaru Város Önkormányzata,
Jászivány Község Önkormányzata, Jászfákóhalma Község Önkormányzata,
Jánoshida Község Önkormányzata, Jászladány Nagyközség Önkormányzata,
Jászkarajenő Község Önkormányzata, Jászszentandrás Község Önkormányzata,
Jásztelek Község Önkormányzata, Jászsági Önkormányzatok Szövetsége,
Kocsér Község Önkormányzata, Kunszentmárton Város Önkormányzata,
Lajosmizse Város Önkormányzata, Pusztamonostor Község Önkormányzata,
Kiskun Múzeum Baráti Köre, Kiskunhalas és Környéke Méhészeti Egyesület,
Városvédő és Szépítő Egyesület Jászberény és a könyv előfizetői

ISBN 978-963-9273-83-2

Nyomda: Kapitális Kft. Debrecen, Felelős vezető: Kapusi József

BÁNKINÉ MOLNÁR ERZSÉBET

A FÖLDBIRTOKLÁS ÉS FÖLDHASZNÁLAT JOGSZOKÁSAI A JÁSZSÁGBAN A 18. SZÁZADBAN*

Magyarország legnagyobb kiterjedésű koronabirtokát a mintegy 490.000 kataszteri holdra kiterjedt Jászkun Kerületet a török uralom megszűnése után az új szerzeményi bizottság a fegyverjogon szerzett területekhez sorolta. 1699-ben elkészült a kerület összeírása, amely a koronabirtok 1702-ben történt eladásához szolgáltatott adatokat. A megvizsgált Jászkun Kerületben csupán két mezőváros és 17 falu volt lakott, 56 település az elmúlt 150 év háborús viszontagságai következtében elpusztult, lakossága elmenekült. A puszták egy részét mint legelőt a környező nagyobb városok igyekeztek hasznosítani. A népességfogyatkozás kerületenként eltérő mértékű volt. A legnéptelenebbé a tiszántúli kunok területei váltak, ahol csupán 78 családfőt írtak össze. A Duna–Tisza közti Kunságban 279 családfőt találtak, a Jászság volt a legnépesebb, ahol 1155 családfőt írtak össze. Számos kunsági pusztát Szeged, Kecskemét, Debrecen, Vásárhely bérelt, lakóik nem szerepeltek a Jászkun Kerület összeírásában. Az összeírásban feltüntették a származási helyet, amiből statisztikailag pontosítható az egykori lakosság kicserélődése. A Kiskun kerületben 36,2%, a Jász kerületben 45 %, a Nagykun kerületben 38 % volt a törzsökös lakosok aránya. A Jászkun Kerület Pest vármegyétől 1682-től igazgatási, jogszolgáltatási és adózási tekintetben is függetlenedett, önálló törvényhatóság volt, amely Magyarország törvényhatóságai között autonómiát élvezett. A községek előjárói a lakosság mindennapjaiban kikristályosodott jogszokásokra, az önkormányzat által elfogadott szokásjogra és régi kiváltságaikra támaszkodva szervezték, irányították közösségüket.

Jelen tanulmányomban a Jász Kerületben kialakult földhasználat jogszokásainak és szokásjogának változásaival foglalkozom, felhasználva a szakirodalom eredményeit, valamint a célzott kutatás során fellelt levéltári forrásokat.¹

Az egyes helységekben a határ nagyobb részét legeltető állattartással hasznosították, kisebb részén ekés földművelést folytattak. A paraszti értelmezésben a földtulajdonlás említése ekkoriban alig fordul elő. A dokumentumokban arra találunk példákat, hogy a birtoklás vagy a használat módjával helyettesítik a földtulajdon fogalmát. A mindennapi életben a földhöz fűződő jogokról úgy vélekedtek, annak van joga a földhöz, aki használja. Ki-ki annyi földet szántott fel, amennyinek a megműveléséhez elegendő volt az igaereje. A szabadfoglalásos földközösség fokozatosan, a particularis kerületekben eltérő időben és arányban átalakult újraosztásos földközösséggé. Fodor Ferenc kutatásai szerint a törökvilág végén a Jászföld 96%-a legelő volt.² Berényben és Árokszálláson még a legmódosabb gazdáknak is – holott ezeken a településeken nagyobb területen szántottak, mint a többi jászsági falu határában – csak a létfenntartáshoz szükséges vetésük volt.

* OTKA K-109191 pályázat támogatásával

1 Fodor Ferenc, 1942.; Bagi Gábor, 1995.; Bánkiné Molnár Erzsébet, 2005.; Kiss József, 1979.; 1992.; Szabó László, 1979.; 1982.

2 Fodor Ferenc, 1942. 254.

1702-ben – a jászkun történelem szakirodalmában már részletesen feltárt okokból és körülmények között³ – megtörtént a koronabirtok eladása, és az új tulajdonos Német Lovagrend birtokba iktatása. A lovagrendi adminisztráció kiépülése mellett megmaradt és idővel egyre differenciáltabb lett a helységek önkormányzati igazgatása. Az összeírások minden jászkun településen a környező mezővárosok igazgatásához hasonló közigazgatási szervezetről tanúskodnak. A községekben a földhasználathoz kapcsolódó eseti tisztviselőket: földosztó bírókat, kertgazdákat, pusztabírókat, hegybírókat, eseti delegált bizottságokat állítottak, akik az adott feladat végrehajtását segítették. Valamennyi megválasztott köteles volt a megbízatást elfogadni, és megesküdni a rájuk bízott feladat részrehajlás nélküli igazságos végrehajtására. Ha esküjüket megszegték, vétkük dupla büntetést nyert, mintha nem lettek volna esküdt személyek.

A települések előjárósága és lakossága a Német Lovagrend földesuraságát törvénytelennek tartotta. A jászkunok munkájuk révén és jogszokásaik szerint továbbra is magukénak tekintették földjüket. A földhöz fűződő történelmi jogcímet a hagyomány emlékeztetben tartotta, s a települési előjáróságok támogatták a szabad föld eszményét. A Jászunkság lakosainak tudatában a település közösségi földtulajdona sokkal mélyebben gyökerezett, mint a rájuk erőszakolt földesúr tulajdonjoga. Az eladatással a Jászkun Kerület elveszítette teljes autonómiáját, de a községi önkormányzatokat sikerült megóvniuk, így a mindennapi élet közvetlen irányítása és szervezése továbbra is régi szabályaik és szokásaik szerint történhetett. A Jászunkság lakói a teljes jobbágyi alávetettség állapota helyett mint taksás szabadok élték mindennapjaikat, a föld birtoklásában és használatában a maguk jogszokásait és a helyi önkormányzatuk szokásaira építő szabályait követték. A Jászkun Kerületben az eladatástól a redempcióig (1702–1745) eltelt két emberöltőnyi időszak alatt sem alakult ki a földesúri birtokokon szokásos jobbágyi telekrendszer.

A helységek benépesülése a Rákóczi-szabadságharcot követően az átmeneti megtorpanás után újabb lendületet vett, ám a települések lakossága továbbra is első foglalás útján vette művelés alá a határt. A foglalt föld nagyságát a gazda igaereje szabta meg. A földbőség következtében a természeti körülmények s a földminőség szerint szakítottak ki ekés művelésre, illetve kaszálónak használható területet. Következésként a határban szétszórt szántók és rétek tarkasága, némileg összevisszasága alakult ki. A földet kimerülésig, 3–7 évig művelték, majd elhagyták, és újat fogtak helyette. Védekezésül a földesúri majorsági gazdálkodás bevezetése ellen, az egész Jászkun Kerületben megtartották a földközösségi birtoklás és földhasználat módozatait. Az 1720-as évek végére a szabadfoglalású föld mellett önkormányzatilag szervezett földosztással különféle nyomásos rendszer is meghonosodott.

A parasztgazdaságok a földből háromféle módon részesültek. A gazdaság alapja a fundus volt, a gazdasághoz tartozott a ház után való és a tartozék föld. A fundus része volt a ház, az istálló, a gazdasági épületek, az ólak, a belső kert, a szérű és a foglalással művelésbe vont terület, a gyepföld. A fundus adható-vehető, örökölheto volt. Az idegen beköltözö a község adománya révén is hozzájuthatott.⁴ A parasztgazdaság másik része a ház után való föld volt, amit osztásos földnek neveztek, s a tanács döntése alapján az igaerö nagysága szerint osztottak. 1734-böl megmaradt Jákóhalma földosztási lajstroma. Jákó-

3 Fodor Ferenc, 1942.; Bagi Gábor, 1995.; Bánkiné Molnár Erzsébet, 2005.; Kiss József, 1979.; 1992.; Szabó László, 1979.; 1982.

4 Kiss József, 1979. 102.

halmán háromféle földet osztottak, egész, fél és gyalog földet. Összesen 110-en részesültek az osztásból, közülük

38-an gyalog, 46-an fél és 26-an egész ekés földet kaptak.⁵A funduson és a ház után való osztásos földön kívüli úgynevezett közföld az egész település közösségi használatát szolgálta. A közföldhöz tartoztak a közlegelők, a közösségi kaszálók, és a közföldből osztott nyilasok, a különféle veteményesek. A közföldből osztott tartozékföldet adták-vették, örökölték, illetve megegyezés szerint használták.⁶A megegyezés azonban nem ment simán, számos vita és pör keletkezett, melyet a tanács elunván, 1720. május 5-én egyszer és mindenkorra (semel pro semper) határozatba foglalta, hogy „ennek utana senki Bírák Urajmékát ne busitsak es ne hajtogassak hanem az mint régi eleink és Atyáink éltenek ahoz tartván magunkot kiki pénzen vagy más ki gondolható állapotal szerezen maganak és ugy mint tulajdonát birja és usualya” a szántóföldet.⁷

Jászberényben az idézett 1720. évi forrás az első írásos bizonyíték arra, hogy változás kezdődött a földbirtoklás jogi alapjaiban. A tanács által megeskettett földbírók még évente osztottak szántó parcellákat a közös használatú határból, de a gazdák már jogosultságot nyertek arra, hogy ki-ki pénzen vegyen magának, ha az osztott földdel elégedetlen. Tekintettel arra, hogy a Jászságban ez időben a kétnyomásos gazdálkodást gyakorolták, melyből az egyik nyomást szántották a másikat ugarnak hagyták, a művelésre vonatkozó határközösséget nem lehetett felbontani. A pénzen vett földnek a szántó nyomáson belül kellett lennie, vagyis egy olyan gazda adta el, aki a saját osztott parcelláját nem akarta megművelni. A pénzen vett föld erősebb birtokosi, már-már tulajdonosi ragaszkodást gerjesztett, s a földszerzés ilyen módjának terjedése átalakította az évenkénti földosztás szokását több évig tartó periódusos osztásra. A redempció után a húszéves forduló is ismert.

Az évenkénti újraosztás szokásának változása azonban nem egyik napról a másikra következett be, a gyéren fellelhető írásos bizonyítékok mintegy évtizedig elhúzódó folyamatot mutatnak. Jászfényszaruban 1726-ban a tanács és a lakosság közösen hozta meg a döntést arról, hogy a ház után való bizonyos kerteket elveszik azoktól, akik addig használták, és másoknak adják. A döntés azért is fontos, mert egyszerre négy gazdáról volt szó, akik a házuk utáni kertek alatti kerteket azért kaphatták meg, mert „Regi sok számu esztendüktől fogva, inkább elébvaloknak ismervén, és meg vizsgálvan regiebbi Possessoroknak lenni az kik eddig is birták. Az igassagh szerént ugy az régi gazdaknak oda itiltunk engetunk, és hattunk ugy hogy mindenkor birhassanak gond veselesel Actum”.⁸ Két jogszokás szembetűnő a határozatból. Az egyik a régebben a faluban élő gazdák nagyobb megbecsülése, a döntésnél régebbi helyben lakásuk és ismert gazdálkodásuk, magaviseletük érdemként, előjogként billentette javukra a mérleget. A korábbiakban a földosztás házsor szerint mindenkinek egyenlő módon történt, s nem a személyekben tettek különbséget, hanem az osztást kezdték évenként máshol, minek következtében az osztott új parcella helye eltért az előző évitől. Másrészt érzékelhető a gazdák azon törekvése, hogy a könnyen művelhető ház fundushoz közeli földet tartós használatra szerezzék meg. Az évenkénti egységes újraosztás jogszokásán mindenképpen rés keletkezett, amit a közösség

5 Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára (továbbiakban MNL JNSZML) Jászkárohalma Prot. 1727–1757. 3–7.p. Rsz. 295.

6 Szabó Lajos, 1987. 40–41.

7 MNL JNKSZML Jászberény Tanácsi jkv. 1720. 56.

8 MNL JNSZML Jászfényszaru Tanácsi jkv. 1727. 12.

elfogadott, hiszen a döntést nemcsak a tanács tagjai hozták, hanem a jelen lévő közönséges lakosok is egyetértettek.

Jászkiséren a megszorodó tilalomtörések irányítják figyelmünket arra, hogy a tilalomtörők valójában a földbirtoklás régi szokásai ellen cselekednek. 1724-ben tilalom ellen véghez vitt gyepterítésért 3 forint büntetést szabott ki a bíró, ráadásul a vetést lefoglalta a falu szükségére.⁹ Hasonló büntetést kapott a többi gyepterítés tilalmát elkövetett gazda is. Két esztendő múltán 1 forintba enyhült a gyepterítés büntetése, bizonyára ekkor már a közvélemény sem ítélte olyan nagy véteknek a gyepterítést, hiszen közérdek volt a vetésterület növelése.

1726-ban négy kíséri gazda „*magok hatalmával Bíró Úr tilalma ellen, az szőlőföldre kett fel fogtanak*”¹⁰, amit a tanács bár tilalomtörés történt, nekik engedett. Valójában a négy gazda meglévő szőlőparcellájának mezsgyéjét tette kijebb néhány lépéssel, s ezáltal megnövelte a maga parcelláját. Nem derül ki, hogy másik szőlőbirtokost sértettek-e ezen mezsgye elszántással, bizonyára nem, mert büntetés nem történt, sőt megkapták az elszántott részt. Itt annak elismerésére tesz bizonyosságot a tanács, hogy a szőlőföldön végzett munka hosszabb idő múltán kamatozik, mint az éves tenyészidejű növények művelése. A jogszokás, miként az ország más területein, úgy a Jászságban is mindenkor különbséget tett a szőlőföldre és a szántóföldre vonatkozó jogosultságokban. A megkülönböztetés egyik korai bizonyosságát vélem felfedezni a tanács döntésében.

A mezsgyesértések miatti viták, pörlekedések a többi településen is „búsították” a tanácsbelieket. A birtok határait jelölő csóvákat, karókat gyakran kiszántották, elrontották, bár köztudott volt a csóvázott karók birtokhatárt jelölő funkciója. Az új szabályozás Jászberényben született meg. A berényi tanács, miután 1730-ban Szappanos Mihály megsértette a györgyei pusztá felőli határt megparancsolta, hogy Szappanos 15 lépésnyire „borozdolja” vissza a mezsgyét úgy, hogy azon „*nyolc ökör ekéstől megh fordulhassa valaki pedig az után akar eöklme akar mas oly dolgott meghkevetne országunk élő törvénye szerint megh büntetődik.*” Ezáltal határozatba foglaltatott, hogy a legeltetésre használt puszták és a szántók között olyan széles utat kell hagyni, amely alkalmas arra, hogy azon nyolcökrös szekér vagy ekés fogat elférjen, sőt megfordulhasson. A földműveléshez bizonyára nyolcökrös fogatra volt szükség, ám mivel nem minden gazda rendelkezett ilyen fogattal, többen összeálltak, cimboráltak, amint később az összeírásokban is az igerő nagyságát jelző fogalom lett a *cimbora ökör*.

A tilalomtörések a közföldön fordultak elő, a mezsgyesértések és egyéb önkényes földfoglalások azonban legtöbbször egyes lakosok birtokjogát sértették meg ahogyan a népesség növekedett, egyre gyakrabban.

A Jász Kerületben a parasztgazdaságok népessége és gazdasági ereje az eladatástól az 1730-as évekre mintegy 50 %-kal gyarapodott. 1731-től új földesúr, a Pesti Invalidus Ház birtokolta a Jászkun Kerületet, s bár a jobbágyi telekrendszert az új földesúr sem tudta bevezetni, a megvásárolt birtokból igyekezett minél nagyobb hasznot húzni. A kerületek (Jász, Nagykun, Kiskun Kerület) lakosságára óriási teher hárult, 1734-ben 37.000 Rft körüli hadiadót és 34.000 Rft árendát kell fizetniük.¹¹ Mindez nem csupán az évtizedek óta dédelgetett gondolat, a redempció szükségességét tudatosította a községekben, anyagi ere-

9 MNL JNSZML Jászkisér Inquisitiones et alia acta senatorum 1722–1763. 20.

10 MNL JNSZML Jászkisér Inquisitiones et alia acta senatorum 1722–1763. 39.

11 1730/31-ben a hadiadó összege 30.746 Rft, 07 kr. az árenda összege 18.170 Rft volt. Kiss József, 1990. 197–206.

jük növelését is kikényszerítette. A gyarapodás mindhárom kerületben szembetűnő volt. A Jász Kerületben 1735 és 1745 között 679 új lakóházat építettek, s 589 új gazdaság létesült. A Nagykun Kerületben 293 új ház épült és 288 új gazdaság létesült, a Kiskun Kerületben 763 új ház épült és 1141 új gazdaság létesült.¹² A tíz év alatt a külső pusztabérlők által árendált jászkun puszták fokozatosan ismét jászkunsági helyhatóságok, községek, mezővárosok bérletébe kerültek. A pusztákkal azonban elsősorban az állattartás tere növekedett, szántásra a praktikum miatt is a belső határbeli földet használták, amelyek a megnövekedett népesség számára egyre inkább kevésnek bizonyultak. A Jászságban enyhítette a földhiányt a lakosság egy részének kirajzása a fokozatosan újra népesülő kiskunsági helységekre: Dorozsmára, Üllésre, Majsára, Félegyházára, valamint a nagykunsági Kunszentmártonba. A kirajzás mellett a községekben a határhasználatot is erőteljesebben szabályozták. Igyekeztek minden talpalatnyi földet megművelni.

Jászberényben felkutatták a régtől fogva elhagyott műveletlen szántókat. Ezeket a tanács művelésbe adta, ha *„senki ellenzéssel iránta akkor nem volt amikor más rész fel fogta, avagy nem pénzen vötte nem háza után való /: tizenkét esztendőnek el folyasa kívül /: bizony osztallyát valaki el idegenítette volna, nem különben, ha az arva neveletlen volt volna, avagy távúll idegen földön lakot volna véget az olyan igaz ős jószágának”* birtoklására elégtelen lett volna. Külömben *afféle maganyossan el hagyatott szántó földek akinek eddig régtüill voltak tavolis (tovabbis) annak kezínél marad”*.¹³ A határozatból kitűnik, milyen sokféle szempontot kellett figyelembe venni az elhagyott földterület ismételt birtokba adásánál, hiszen már megszilárdult, személyhez kötött a szántók birtoklásának gyakorlata. A földet pénzért is vehette a gazdája, bár éppen nem művelte, származhatott első foglalásból, s ha akkor senki nem mondott ellent az a jogszokás szerint a foglaltot illette. Származhatott az elhagyott parcella ház után való osztásból, amelyet ha már 12 évnél régebben birtokolt a gazda, a jogszokás alapján magáénak tekinthetett. Az is felmerült, hogy a műveletlen föld gazdája meghalt, s az immár az árvák nevelésére szolgáló örökség, sőt a jászkun jogszokás szerint attól, hogy valaki elköltözött a helységről néhány évre, ősi jószágának igaz birtokosa maradt. Ha tehát valamelyik ok fennállt, a tanács nem adhatta másnak a birtokot, de ha egyik akadály sem igazolódott, új birtokos kaphatta meg a műveletlen földterületet.

A szokás szerint a föld annak a gazdának a birtoka lett, akinek az osztáskor jutott, s a következő osztásig a felsorolt jogszokások alapján az övé maradhatott. A megműveletlen földre azonban mégis gyakran szemet vetett valaki és önkényesen elfoglalta, sőt bevetette. Az ilyen foglalások gyakoriságára abból következtethetünk, hogy a tanács 1734-ben szükségesnek látta a foglalások terjedésének megakadályozását, és közös akarattal határozatot hozott a tilalomról. Amint írták: *„ez előtt is úgy vala el véghezve: hogy aki a más pusztá földét fel szantya annak marhaja aki pedig bé veti és fel is szántya mind marhaja, s mind pedig bé vetett mag el vesz, és azé legyen a kie a pusztá föld.”*¹⁴ Írásba foglaltatott a jogsértés büntetése, s a következőkben már a tanács helyi rendelete tartotta távol az illetéktelen földfoglalókat. Ezek az íratlan és írott szabályok beépültek a köztudatba, a kollektív emlékezet számon tartotta, és áramoltatta Jászság szerte.

Jászdozsán, amikor 1742-ben a már használatból kivonható út felosztására is sor került, bevezették a Jászberényben is követett régi szokást, és csak az örökös gazdának ad-

12 MNL JNSZML JK B. Capsa I. Fasc. 3. No 1-3./1735. uo. No 4. 1744–45.

13 MNL JNSZML Jászberény Tanács jkv. 1731. 224.

14 MNL JNSZML Jászberény Tanács jkv. 1734. 211.

tak az osztásból. Amint a közös szavazattal meghozott tanácsi határozatban olvasható: „A Galagonyás, vagy is Miske Négyszállásra járó darab út ell osztatnak örököszen, és az csak az örökös Gazdáknak, nem lévén semmi közök az osztáshoz az új Gazdáknak, kik nem régen jöttek az Helységbe lakni”.¹⁵

A redempció nyomán megváltozott a birtoklás rendje, és megváltoztak a birtokbirtoklás feltételei. A redempció előtti birtoklási szabadságot követő földváltást a redemptusok úgy értelmezték, hogy tulajdonjogot nyertek magánbirtoklású váltott földjükre.¹⁶ A földhasználat megváltozott közösségi rendjébe beépültek és megerősödtek a föld magántulajdonát alátámasztó közjogi és szokásjogi elemek.

A redempció után honosodott meg a megváltott föld tulajdoni minősítésére az „örök tulajdon” fogalom. Tartalmát jól szemlélteti a jákóhalmi Papp János szőlőföldjének eladásáról született tanácsi állásfoglalás. Papp János 1735-ben a jákóhalmi szőlőjét eladta Jekkel Andrásnak „egy tavalí borjún ött Rhysy forintokban azon kívül 3 Rhysy forintokban”. A szőlő eladásakor az eladó fia, Papp Péter még gyermek volt, 20 év múltán azonban úgy gondolta, visszaveszi az apja által eladott szőlőt, hiszen arra mint „örökére,” joga van. Az ügyben a tanács mint első folyamodású bíróság döntött, s elutasította Papp Péter kérelmét. Az ítélet visszamutatóan tisztázta a redempciót megelőző időszakban birtokolt földek jogi helyzetét. A bíróság kimondta: „mint hogy a Redemptio előtt az eladás esett akkor pediglen senki senkinek örököt nem adhatott és örökjök nem volt azért is Jekkel Andrásnak meg hagyatott”.¹⁷

A Jászkun Kerület földje, amint az ítélet alátámasztotta a redempcióban vált a földváltók „örök tulajdonává”.

A redempció előtt birtokolt földek és a redempcióban megváltott földbirtokok között a tulajdonlás jogi különbségét évtizedek múltán is számon tartotta a bírósági gyakorlat. Jászdózsai esetünkben 1774-ben szerették volna visszaszerezni az örökösök az apjuk által két részletben 1743-ban és 1745-ben eladott szőlőparcellákat.¹⁸ A ítélet itt sem adott lehetőséget a visszaszerzésre. Az elutasításnak három oka volt: az első, hogy már 30 és 32 év telt el, amióta a vevő békességben használta a vitás parcellákat. A másik ok az eladónak a redempciókor tanúsított magaviselete, aki „hirit halván az Redemptionnak, és midőn az Redemptionalis Summának le tételiért az Helység szorongattatott volna nem akarván földet váltani a tehernek viselése végett magát ki húzván, lakását immár ki vette, és mind az órától fogvást hol egy hol más helyen folytatta lakását soha leg kisebb contradictiot vagy admonitiot sem az Helység Bírái előtt, sem pedig az Possessorok előtt nem tett”. A harmadik ok „a Szőlő redemptio előtt alkalmazosságával regulázva is volna úgy hogy a föld után osztódott a szőlő is kinek kinek érdeme szerint.”

1745 után a kerületekben minden föld megváltott tulajdon lett, amit a birtokosok közössége és a helyi önkormányzat döntése szerint három formában birtokoltak.

A földváltók váltságuk arányában településenként eltérő nagyságú földet kaptak egyéni tulajdonba. A helyi önkormányzat szabta meg, hogy egy forintért mekkora föld váltható. Az egyéni tulajdonba és birtokba adott föld nagysága kifejezte a megváltáshoz történt hozzájárulás mértékét és a földhöz kapcsolt kollektív szabadságjogokból a földtulajdonost illető részesedés mértékét, megnevezése a *tőkeföld* lett.

15 MNL JNSZML Jászdózsa Tanács jkv. 1742. 10.

16 Bánkiné Molnár Erzsébet, 2002.

17 MNL JNSZML Jászkóhalmi lt. Prot. 1727–57. Rsz. 295. 1755. márc.

18 MNL JNSZML Jászdózsa Tanács jkv. 1774. máj. 21.

A tökeföldnek kiosztott szabad rendelkezésű föld mellett a megváltott terület nagyobb része mindhárom kerületben megmaradt az adott település közös használatában. Ebből szakították ki a települési célokat szolgáló közföldet, más néven községi földet. Közföld lett a belterület, a helység majorsági földje – ha volt ilyen –, a temetők területe az egyház és a kántor használatába engedett föld. Egyes településeken, a belterület és a lakosok egyéni tökeföldje között fekvő terület a *nyomás*. A közföld egy része a birtokosok engedelmeiből jutott közösségi tulajdonba, más része megváltással. Amikor a földváltásra jelentkezők teherbíró képessége kimerült, a hiányzó összeget a közkasszából pótolták ki.

A megváltott föld harmadik fajtája az osztatlan közös tulajdonban hagyott *redemptus föld* volt. Ide tartoztak a hatalmas közlegelők, a kaszálók egy része és a tökeföld járulékul évente újraosztással hasznosított területek. Osztatlan közös tulajdonban hagyták a váltott puszták nagy részét. A későbbiek során a birtokosság és a tanács határozataival az osztatlan közös földből jelölték ki a megvásárolható szőlőtelepítésre alkalmas földet, valamint az erdőtelepítésre kiosztott területeket.

Az egyéni birtoklású föld, a közföld, és az osztatlan közös tulajdonban hagyott föld egymáshoz viszonyított aránya településenként különbözött, de mindenütt jelentősen nagyobb volt az osztatlan közös tulajdonban hagyott föld a kiosztott tökeföldnél.

A hasznosítási módtól függetlenül a Jászkun Kerület minden röge megváltott földtulajdon lett. A kialakult új tulajdonlási módot a helyi önkormányzatok soha nem vonták kétségbe.

A redempció következtében változások történtek a jogszokásokban is. Bizonyos szokások elavultak és kikoptak a gyakorlatból, mások igazodtak az új tulajdonjogi környezethez, és változott formában tovább hagyományozódtak. Zárásként Jászfényszaru 1752-ben történt földosztását emelem ki, melyből kitűnik, hogy a birtokok közötti határok, a mezsgyék jelölése a hagyományok szerint folytatódik, a földosztást vagy kimérést szintén a régi jogszokások szerint megeskettett földosztók végezték. Esetünkben a Zagyván túl elterülő szántókat osztották, *„nem úgy mint az előtt hanem kinek kinek csak egy osztályára el szaggattassék mint egy kert hely számára és ezután szabad leszen ott öszve rakni a vagy be hordani az Gabonat akki pedig ezen Földek, között lévő jeleket , vagy hancsikokat ki szantya Ugy hogy meg ne ösmérjen, vagy killyeb avagy a maséba be szant az olyanoknak toties, quoties egy forint lesz a büntetése.”*¹⁹ A földosztásra a főbíró mellé 11 megesküdtetett tagot választottak, akik *„le tett hitek után igazán minden kedvezés nélkül az osztályban dolgozzanak”*. Az esküt beírták a jegyzőkönyvbe, szövege szép példája a hagyományos társadalom jogtudatának, és tanúsítja a továbbélő jogszokás törvényerejét.

„Az Tőke osztó Bírák Juramentuma.

Én N. N. esküszöm az egy elő Istenre , ki az Atya, Fiu, Szent Lélek Tellyes Szent háromságra,

Boldogságos Szűz Máriára és Istennek minden Szentyire, mint hogy én ezen Helységünk Szántó és Kaszáló Földinek el osztására Bíróvá választattam, ezen munkában először is előttem hordozván az egy igasságot, fére tesztek komaságot, sogorságot, Atyafiságot, félelmet, ígéretet, adománt egy szóval minden emberi tekintetett Személy válogatás nélkül ezen föld osztásában az mint lett igasságosan kívánok dolgozni Isten engem úgy segillyen.”

19 MNL JNSZML Jászfényszaru Tanács jkv. 1752. 152–153.

IRODALOM

BAGI GÁBOR

- 1995 A Jászkun Kerület társadalma a redempciótól a polgári forradalomig 1745–1848. Szolnok

BÁNKINÉ MOLNÁR ERZSÉBET

- 2002 A jászkun földtulajdon. In: Bánkiné Molnár Erzsébet – H. Bathó Edit – Kiss Erika (szerk.): A Jászkunság kutatása 2000. Jászszági Könyvtár 5. 105–112. Jászberény-Kiskunfélegyháza
- 2005 A jászkun autonómia. Szeged

FODOR FERENC

- 1942 A Jászság életrajza. Budapest

KISS JÓZSEF

- 1979 A Jászkun Kerület parasztsága a Német Lovagrend földesúri hatósága idején. Budapest
- 1990 Helyhatósági bíraskodás a Jászkun Kerületben az 1730–1740-es években. In: Bánszky Pál-Sztrinkó István (szerk.): Cumania 12. 225–293. Kecskemét

SZABÓ LAJOS

- 1987 Kisújszállás története a XVI. századtól a XIX. század első negyedéig. Kisújszállás

SZABÓ LÁSZLÓ

- 1979 A jász etnikai csoport. Szolnok
- 1982 A Jász etnikai csoport II. A jász társadalom néprajza a XVIII–XIX. században. Szolnok

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára – Szolnok

Jászkun Kerület B. Capsa I. Fasc. 3. No 1–3. 1735, 1744–45

Jászberény Tanácsai jegyzőkönyv 1720, 1731, 1734

Jászdózsa Tanácsai jegyzőkönyv 1742, 1774

Jászfényszaru Tanácsai jegyzőkönyv 1727, 1752

Jászfákóhalma Prothocollum 1727–1757

KÖSZÖNTŐK

Szabó Tamás: Köszöntjük a hatvanesztendős Bathó Editet	5
Deme Péter: Bathó Edit 60 éves	7
Selmeczi Kovács Attila: Bathó Edit köszöntése	9
Kalmár Pálné: Arcképvázlat a jászok „nagyasszonyáról”	15

RÉGÉSZET

Cseh János: Újabb gepida házak/gödrök felszíni nyomai Kengyel környékén.....	25
Fodor István: J. R. Aspelin és a magyarországi szkíta régészet kezdete.....	33
Selmeczi László: A négyszállási jász temetők és történeti tanulságaik.....	39
Langó Péter: A négyszállási I. temető bronz keresztjei.....	67
Kertész Róbert: Középkori kereszt Szolnokról	77
Pálóczi Horváth András: A korai jász oklevelek személyneveinek tanulsága a jász beköltözés kérdésében	97

TÖRTÉNELEM

Laczkó János: A lajosmizsei templomrom konzerválásának lehetőségei.....	111
Farkas Kristóf Vince: Jászfényszaru Mindenszentek titulusú plébánia templomának építéstörténete a 15. századtól a 18. század végéig.....	119
Bánkiné Molnár Erzsébet: A földbirtoklás és a földhasználat jogszokásai a Jászországban a 18. században.....	129
Czégény Istvánné: Boszorkányperek a Jászkun Kerületben	137
Bagi Gábor: Egy jászberényi forrás 1868-ból, a redempciós mozgalom kezdeteihez.....	147
Szikszai Mihály: Mozaikok Jászberény hídjainak történetéből.....	155
Papp Izabella: A „Jász király” a magyar törvényhozásban	165
Bojtos Gábor: Levelek Kele Józsefnek.....	179
Kiss Erika: A Gondúzóban minden gond elszállt. Klenyo bácsi története	191
Cseh Géza: Vae victis! Egy jászberényi család tragédiája 1944-ben	201
Csöngé Attila: Földosztás Jászberényben (1945–1948)	207
Besenyi Vendel: Péter-Pál ünnepe Jászboldogházán 1948-ban	215
Nagy Janka Teodóra – Szabó Géza: A jász mentalitás gyökerei és párhuzamai	221
Órsi Julianna: Családkép, családi minta napjainkban. Jászkunsági középiskolás fiatalok jövőképe 2013-ban.....	229

NÉPRAJZ

Kókai Magdolna: Adatok a természeti jelenségekhez fűződő hiedelmekhez a Jászságban	237
Novák László: A törökök húsfogyasztása a 16–17. században és a magyar táplálkozási szokások	247
Örsi Zsolt: Tisza-tavi halászat	259
Fodor István Ferenc: Méhészkedés a varjasi tanyavilágban	269
Fodor Ferenc: Felsőpálos puszta felosztása.....	275
Bárth János: Építkezés erőszakos megakadályozása Csólyos és Pálos határán 1756-ban	281
Szakál Aurél: Bélyegzővasak a Jászkunságban. A jószágok égetett települési és magán tulajdonjegyeiről	285
Gulyás Éva: Egy 18. századi barokk szoborcsoport (Orbán, Donát, Medárd) Jászberényben és ikonográfiai vonatkozásai.....	297
Viga Gyula –Viszóczky Ilona: Újabb adatok és szempontok a Jászság táji gazdasági kapcsolataihoz.....	309
Bartha Júlia: Boza, a kunok itala.....	319
Romsics Imre: A lakodalmi szokások változása az 1990-es években	325
Mészáros Márta: A rostélyos kalács és a „régikun lakodalmak” emlékei két félegyházi korrajz nyomán	349
Bereznai Zsuzsanna: A félegyházi kalafantyula	357
Nagy Molnár Miklós: Adatok Bartók Béla Gömör megyei népzenei gyűjtéséhez	365
Kürti László: Három pásztor – Adatok a Jászkunság tánc kultúrájához	373

MUZEOLÓGIA

Buschmann Ferenc: A Jász Múzeum természettudományi gyűjteménye.....	383
Gócsáné Móró Csilla: Az aranyszarvas nyomában. Hagyomány és értékörzés a Blaskovich Múzeumban	393
Gecse Annabella: Egy revízió története	401
Virágné Juhász Nyitó Klára: A tanító és néprajzkutató Bellosics Bálint. Bellosics Bálint: A tanító és a néprajz című írásáról.....	411
Bathó Edit bibliográfiája.....	415
Előfizetők névsora	463